: https://dx.doi.org/10.22067/jgrd.2023.76229.1140
مقالهٔ پژوهشی-مطالعهٔ موردی

نقش توسعهٔ گردشگری در تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعهٔ موردی: روستای زیارت، شهرستان گرگان)[1]

فهیمه رضایی (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران)
rfahime41@gmail.com
علیرضا خواجه شاهکوهی (دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران، نویسندهٔ مسئول)
shahkoohi@gu.ac.ir
بهمن صحنه (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران)
b.sahneh@gu.ac.ir

صص ۲۵٦ ـ ۲۲۷

چکیده

گردشگری در نواحی روستایی می تواند نقشی تأثیرگذار در همه ابعاد روستاها ایفا کند که شامل ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصاد روستایی، کمک به فراهم شدن خدمات زیربنایی و تغییرات کالبدی-فضایی در روستاها می شود. یکی از اثرات گردشگری در روستاها، تحولات کالبدی است. هدف این پژوهش، بررسی نقش گردشگری بر تحولات کالبدی روستای موردمطالعه بود. این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت، توصیفی-تحلیلی بود. سرپرست‌های خانوار ساکن در روستای زیارت جامعه آماری تحقیق را تشکیل دادند و ۲۵۳ سرپرست خانوار ساکن روستای زیارت به‌عنوان حجم نمونه با فرمول کوکران تعیین شدند. از سه شاخص ساخت‌وساز، تغییر کاربری اراضی و رضایتمندی کالبدی در قالب طیف لیکرت استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌های

---

۱. این مقاله مستخرج از پایان نامه‌کارشناسی ارشد با عنوان «نقش توسعه گردشگری بر دگردیسی کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: روستای زیارت، شهرستان گرگان) است.

تاریخ دریافت: ۱٤۰۱/۰٦/۲۲ تاریخ تصویب: ۱٤۰۱/۱۱/۰۷

جمع‌آوری‌شده با نرم‌افزار آماری SPSS انجام شد. نتایج نشان داد، تغییرات کالبدی صورت گرفته ناشی از توسعه گردشگری در روستای موردمطالعه باعث افزایش بی‌رویه ساخت‌وساز خانه‌های دوم و ویلا، گسترش تسهیلات و خدمات گردشگری، تغییر کاربری اراضی زراعی به مسکونی، افزایش قیمت زمین و تخریب زمین‌های کشاورزی به‌طور گسترده شده است. همچنین بی‌توجهی به بافت روستا و فضاهای موردنیاز یک خانواده روستایی شامل فضایی برای نگهداری دام و انبار محصولات کشاورزی و گرایش به چند طبقه‌سازی در ساخت‌وسازهای جدید نارضایتی ساکنان روستایی را به همراه داشته است. آزمون‌ها در سطح ۹۹ درصد معنادار بود. به‌منظور کاهش پیامدهای منفی توسعه گردشگری، توجه بیش از پیش مدیران و دستگاه‌های نظارتی و برنامه‌ریزی در حوزه گردشگری لازم و ضروری است.
کلیدواژه‌ها: گردشگری، گردشگری روستایی، سکونتگاه‌های روستایی، شهرستان گرگان.

۱. مقدمه

در نیم‌قرن اخیر، گردشگری یکی از کارآمدترین مؤلفه‌ها برای بازسازی و توسعه اقتصادی–اجتماعی نواحی روستایی و قلمروها غیرشهری در نظر گرفته شده است؛ به‌طوری‌که در سراسر اروپا برای رفع چالش های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی و روستاهایی که با کاهش فعالیت کشاورزی سنتی روبه‌رو شده‌اند، گردشگری درکانون توجه قرار گرفته است (نظریان، زال‌نژاد و میرزانژاد، ۱۳۹٤، ص. ۱۳۸). توسعه گردشگری در مناطق روستایی می‌تواند تأثیرات متفاوت و متعددی بر بخش‌های مختلف روستا داشته باشد. بخش مهمی از تأثیرات توسعه گردشگری در یک منطقه، بر ویژگی‌های کالبدی–فیزیکی روستاست. برنامه‌ریزی کالبدی به‌منظور شناسایی عوامل و شاخص‌های کالبدی روستا و تأثیرات پدیده‌های مختلف بر این بخش ارائه می‌شود. در ارتباط با توسعهٔ روستاها با نگرشی عمقی باید به این موضوع توجه شود که در رویکرد توسعهٔ پایدار برنامه‌ریزی نیازمند ارائهٔ تصویری چندبعدی از فضای موردمطالعه است. پیوند ابعاد پایداری، به‌ویژه پایداری اجتماعی، نهادی، اقتصادی و محیطی مسئله‌ای بسیار مهم در برنامه‌ریزی توسعهٔ پایدار مناطق روستایی است و

اصولاً کالبد سکونتگاه های روستایی بستری برای عملکرد اقتصادی و اجتماعی آن‌ها محسوب می‌شود؛ بنابراین ساماندهی کالبدی، نخستین گام به‌منظور ارتقـای عملکـرد سـکونتگاه‌هاسـت (بدری، اکبریان رونیزی و قصابی، ۱۳۹۲، ص. ۲٥٦).

روستاهای گردشگرپذیر مقاصدی هستند که ویژگی های متمایزی را به نمایش می گذارنـد. بی شک، گردشگری و توسعه آن موجب بروز اثرات کالبدی خواهد شد که این اثرات همیشـه منفی نیست. توسعه زیرسـاخت هـای گردشـگری، تسـهیلات و جاذبـه هـا، محـیط طبیعـی را دستخوش تغییر می کند که حضور گردشگران و فعالیت های آن‌ها در مقصـد، اثـرات مثبـت و مستمری هم در محیط طبیعی و هم در محیط انسـان سـاخت دارد (تفلـر و شـارپلی[1]، ۱۳۹۱، ص. ۳۰٤). گردشگری روستایی از جنبه کالبدی معمولاً پیامدهای متفاوت دارد که نتایج مثبت شامل بهبود و توسعه زیرساخت ها، مقاوم سازی مساکن، حفظ بافـت و الگـوی اولیـه روسـتا، استفاده از مواد و مصالح موجود در روستا برای ساخت‌وساز، حفـظ الگـوی معمـاری بـومی- سنتی و تولید محصولات کشاورزی برای عرضه بـه گردشـگران دارد؛ همچنـین نتـایج منفـی شامل فرسودگی راه‌ها و شبکه‌های ارتباطی به‌دلیل تردد زیاد، تخریب آثار و بناهـای تـاریخی، تغییر و جابه‌جایی بافت سکونتگاه‌ها، استفاده نشدن از مواد و مصـالح بـومی، تغییـر در شـیوه ساخت‌وساز، تغییر کاربری زمین و رشد و ازدحام جمعیت دارد. بدیهی است، میزان بهره‌مندی از نتایج مثبت گردشگری روستایی به مدیریت اعمال‌شده و رفتـار مـردم بـومی و گردشـگران بستگی دارد؛ به همین دلیل نیز پیامد گردشگری در یک پدیده خـاص مثـل امـاکن باسـتانی و تاریخی ممکن است متفاوت باشد و ضمن اینکه می تواند به احیا و حفاظت آن ها کمک کنـد، می‌تواند عاملی برای تخریب آن‌ها نیز باشد (جعفری، ۱۳۹۵، ص. ۱۹٤).

روستای زیارت از توابع شهرستان گرگان، یکی از شناخته‌شده‌ترین تفرجگاه‌های روسـتایی در استان گلستان به شمار می‌رود. روسـتای زیـارت بـه‌علـت هـوای نسـبتاً خشـک و خنـک بازدیدکنندگان بسیار زیادی دارد و در سال‌های اخیر به‌سـرعت رو بـه گسـترش بـوده اسـت. ورود گردشگران از شهر به روستا، با ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهای متفاوت از جامعـهٔ محلّـی می تواند موجب ایجاد تغییراتی در سارختارهای جامعهٔ روستایی شـود. بـا توجـه بـه حضـور

1. Telfer & Sharply

گردشگران و نقش گردشگری در روستای موردمطالعه، سکونتگاه‌های روستایی واقع در محور مذکور دستخوش تحولاتی ازجمله ساخت‌وساز ویلا، تغییر کاربری اراضی و افزایش قیمت زمین، افزایش تعداد طبقات و توجه نکردن به فضاهای موردنیاز خانوار روستایی در ساختمان‌ها شده‌اند؛ درصورتی‌که گردشگری در روستاهایی باعث موفقیت و پیشرفت می‌شود که جامعه میزبان فرهنگ، هویت و سنت های خویش را حفظ کند و کاربری اراضی کشاورزی به لحاظ کمیت و کیفیت باقی بماند؛ بنابراین در مطالعه حاضر سعی بر آن است نقشی بررسی شود که گردشگری در کالبدی سکونتگاه‌های روستایی واقع در روستای زیارت داشته است.

۲. پیشینهٔ تحقیق

واژه «گردشگری» نخستین بار در سال ۱۸۱۱ در مجله‌ای به نام «اسپورتینگ» به کار رفت. در آن زمان، این واژه به معنای «مسافرت» به‌منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعی برای کسب لذت به کار رفت (محلاتی، ۱۳۸۰). گردشگری، فعالیتی اجتماعی شامل رفتار انسانی، استفاده از منابع، تعامل با دیگران، اقتصاد و محیط است (هولدن[۲]، ۲۰۱٦). توجه به موضوع گردشگری روستایی، از دهه ۱۹۵۰ به بعد گسترش یافت و در دهه‌های ۱۹٦۰ و ۱۹۷۰ بیشتر در زمینه اقتصاد گردشگری روستایی مدنظر کشاورزان قرار گرفت (قادری، ۱۳۸۲، ص. ۱۲٦). گردشگری روستایی یکی از انواع گردشگری است که با بسیاری از الگوهای دیگر گردشگری پیوند دارد، ولی وجه مشخصه آن، استقرار در نواحی روستایی است. نمونه‌های زیادی از انجام فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی وجود دارد؛ ازجمله فعالیت‌های مبتنی بر طبیعت، جشنواره‌ها، وقایع میراث، جاذبه‌های مبتنی بر جامعه بومی، گردشگری کشاورزی، نمایشگاه‌های هنری و صنایع دستی (رضوانی، ۱۳۸۷، صص. ۲٦-۲۵). هدف گردشگری روستایی را می توان در دو بعد مدنظر قرار داد که هدف نهایی هر دو نوع نگرش، حل معضلات و مشکلات سکونتگاه های روستایی است: الف. پاسخگویی به تقاضای روزافزون جمعیت شهری برای گذران اوقات فراغت و تفریح در سکونتگاه‌های روستایی و ب. توسعه خود در سکونتگاه‌های روستایی. در دیدگاهی دیگر به گردشگری

2. Holden

روستایی، این نوع گردشگری دو هدف را دنبال می‌کند (خاتون‌آبادی و راست‌قلم، ۱۳۹۰، ص. ۷): ۱. گردشگری روستایی به‌عنوان مکمل فعالیت‌های روستایی و ۲. متحول‌سازی نواحی روستایی کمترتوسعه‌یافته (حاجی‌نژاد، پایدار، باقری و عبدی، ۱۳۹٤، ص. ۱۱۵). گردشگری روستایی به‌عنوان فلسفه‌ای برای توسعه روستایی مطرح شده است که این جنبه دارای سه دیدگاه مهم است: یک نگرش گردشگری به‌عنوان راهبردی برای توسعه روستایی است که انعکاس‌دهنده ویژگی محیط روستایی است؛ نگرش دیگر گردشگری را به‌عنوان ابزار و سیاستی برای بازساخت اقتصاد روستایی می شناسد؛ برخی نیز گردشگری را سیاست و ابزاری برای توسعه روستایی پایدار قلمداد کرده‌اند (لنیا[3]، ۱۹۹٤).

در زمینه گردشگری روستایی و نقش آن در کالبد روستاها تحقیقات متعددی در داخل و خارج انجام شده است که در ادامه نتایج تعدادی از این تحقیقات بررسی می شود؛ حاتمی خانقاهی، وزیری و تقی‌زاده هیر (۱۳۹۹) درمقاله‌ای با عنوان «بررسی آثار کالبدی شکل گیری خانه های دوم بر منطقه گردشگری سرعین از دیدگاه ذی‌نفعان» به این نتیجه دست یافتند که هر سه گروه ذی نفعان (گردشگران، جامعه محلی و متصدیان گردشگری) با بهبود شرایط کالبدی به‌طورکلی موافق هستند. در بررسی ریزفاکتورهای ارائه‌شده، عواملی چون افزایش امکانات و خدمات، بهبود امکانات اداری، ایجاد ساختمان‌هایی با مصالح جدید، بهبود راه‌های ارتباطی، توجه بیشتر مدیران به توسعه و عمران، تسریع در پروژه‌های عمرانی به‌واسطه کمک مالی گردشگران، فراهم کردن زمینه‌های توسعه در منطقه در درازمدت و... ازجمله اثرات مثبت کالبدی حاصل از حضور خانه‌های دوم هستند. از طرفی اثرات منفی همچون افزایش هزینه های ساخت، ایجاد سبک معماری متفاوت با سبک معماری منطقه نیز از منظر ذی‌نفعان مطرح شده است. رحمانی فضلی، سجادی و صدیقی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «نقش گردشگری خانه‌های دوم در تشدید فرایند کالایی شدن فضا (مطالعه موردی: عرصه‌های روستایی شهرستان محمودآباد» به این نتیجه رسیدند که در بعد اقتصادی، افزایش قیمت زمین و مسکن، افزایش قیمت اجاره‌خانه‌ها و کاهش قدرت خرید جوانان، در بعد اجتماعی- فرهنگی، احساس خصوصی شدن روستاها، گسترش کالاهای لوکس و فرهنگ مصرف‌گرایی

3. Lenea

در روستاها و بهبود و افزایش رضایت از زیرساخت‌ها و امکانات، در بعـد محیطـی، تخریـب اراضی جنگلی، تشدید تغییـر کـاربری ارضـی زراعـی بـه مسـکونی، کـاهش تعـداد قطعـات زمین‌های کشاورزی و نوسازی‌خانه‌های روستایی از مهم‌ترین عواملی هستند که می‌تواننـد در مجموع در تشدید فرایند کالایی شدن فضای روستایی شهرستان محمودآباد نقش مهمی را ایفا کنند. قدیری معصوم، لنگرودی و مهمرپویا (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «تبیین اثرات کالبدی گردشگری بر نواحی‌روستایی (موردپژوهش: دهستان بیرونبشم بخش کلاردشت» به این نتیجه رسیدند که بین توسعه گردشگری و تغییر در بعد کالبـدی دهسـتان کلاردشـت شـرقی رابطـه بسیار معنادار، مستقیم و مثبتی وجود دارد و همچنین توسعه گردشگری موجب تغییرات مثبت و منفی متفاوتی در بعد کالبدی روستاهای موردمطالعه شده اسـت. در شناسـایی اثرپـذیرترین شاخص‌ها از توسعه گردشگری مشخص شـد، از نظـر گـروه مـردم محلـی، شـاخص سـبک معماری و از نظر گروه متخصصان، شاخص تغییرات محیطی بیشترین مقـدار تبیـین را انجـام می‌دهند. گئو و سان[4] (۲۰۱٦) در تحقیقی با عنوان «برنامه‌ریزی توسعه و مدیریت گردشـگری در روستا باستانی دنگجیان در چین» گزارش کردند که گردشگری در روستاهای چـین سـبب بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی مردم محلی شده، ولی درمقابل مشکلات زیست‌محیطی را افـزایش داده اسـت. ایـونلا، کانسـتتین و دوگـرا[5] (۲۰۱۵) در مقالـه‌ای بـا عنـوان «مزایـا و محدودیت‌های‌حمایت از فعالیت‌های گردشگری در مناطق روستایی» به این نتیجه رسیدند که گردشگری به‌تنهایی استراتژی مناسبی برای توسعه منـاطق روسـتایی رومـانی اسـت. رویکـرد مذکور حمایت محدود از مناطق روستایی را به‌منظور تشویق فعالیت‌هـای فرهنگـی، بازسـازی معماری، ارزش‌گذاری چشم‌انداز طبیعی و گردشگری روستایی پیشنهاد می‌کنـد. آن‌هـا اشـاره کردند، گردشگری با داشتن تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم، تبادلات مهم خارجی سرمایه‌گذاری را جذب کرده و اقتصاد محلی را تحریک می‌کند. درعین‌حـال، بایـد بـه اثـرات فعالیـت‌هـای گردشگران بر جوامع روستایی، بسیار توجه شود. همچنین توسـعه گردشـگری بایـد بـه‌طـور استراتژیک برنامه ریزی شود و اثرات منفی آن بر طبیعت و محیط اجتمـاعی–فرهنگـی منـاطق

---

4. Guo & Sun
5. Ionela, Constantin & Dogaru

گردشگری محدود شود. اکچ، هاگری و جورج (۲۰۱۲) در مقاله ای با عنوان «گردشگری روستایی جایگزینی برای توسعه پایدار لوآندا، کنیا» به این نتیجه رسیدند که گردشگری به توسعه کشاورزی و تجارات در توسعه روستایی منجر شده و مکملی برای فعالیت های اقتصادی-اجتماعی و کاهش مهاجرت در منطقه موردمطالعه شده است. دانگ، یو و لیو (۲۰۰۸) در مقاله‌ای با عنوان «اثر توسعه گردشگری بر تغییر پوشش اراضی در نواحی لاگای کشور چین» توسعه گردشگری را باعث تغییر کاربری اراضی این منطقه دانسته‌اند که در نتیجه آن، مساحت اراضی زراعی و باغی به‌طور سالانه کاهش داشته و مساحت اراضی مسکونی و جنگلی افزایش داشته است.

مروری بر پژوهش های داخلی و خارجی در زمینه گردشگری نشان می دهد، حضور گردشگران در روستا از یک طرف باعث آثار مثبت و فرصت های جدید شده و از طرف دیگر آثاری منفی بر سکونتگاه های روستایی داشته است. تحقیق حاضر با نگاهی به تحقیقات پیشین سعی دارد، نقش گردشگری در کالبد سکونتگاه‌های روستایی را بررسی کند و علاوه‌بر موارد گفته شده، رضایتمندی ساکنان روستا از تحولات کالبدی صورت گرفته از گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی ازجمله توجه به فضاهای موردنیاز خانوارهای روستایی در ساخت‌وسازها، گرایش به چندطبقه‌سازی و مبلمان روستایی را مطالعه کند و رضایت روستاییان را از تحولاتی بررسی کند که در کالبد روستا روی داده است.

۳. روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات با دو روش کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه محقق‌ساخته) بود. جامعه آماری پژوهش سرپرست‌های خانوار روستای زیارت شهرستان گرگان به تعداد ۷۳۴ بودند که برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد و ۲۵۳ پرسشنامه در قالب طیف لیکرت تکمیل شد. روایی محتوایی پرسشنامه‌ها براساس تأیید متخصصان و اساتید تعیین و پایایی با ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که برابر با ۰/۸۹ یود. داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از آزمون‌های فریدمن، کای‌اسکوئر، ویلکاکسون، فای‌کرامر و مک‌نمار در محیط نرم افزاری SPSS تجزیه و تحلیل شدند. برای

تهیه نقشه از نرم‌افزار ArcGIS بهره گرفته شد. در سال‌های اخیر، توسعه امکانات خدماتی و رفاهی در روستای زیارت باعث افزایش تعداد گردشگران و همچنین موجب توسعه و گسترش گردشگری روستای زیارت شده است. ،قبل از توسعه امکانات و خدمات در این روستا، گردشگری زیاد بود اما اکنون با وجود خدمات رفاهی و دسترسی مناسب، تعداد گردشگران چندین برابر شده است.

جدول ۱. شاخص و متغیرهای تحقیق

ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

شاخص	متغیرها	
ساخت‌وساز	افزایش ساخت‌وساز خانه‌های دوم گسترش تسهیلات و خدمات گردشگری توسعه امکانات درمانی روستا افزایش مشاغل خدماتی فروشگاه مصالح ساختمانی افزایش بنگاه	گسترش زیرساخت اساسی روستا گسترش امکانات و خدمات آموزشی بهبود معابر روستا بهبود شبکه حمل‌ونقل افزایش بازار فروشگاه اغذیه
تغییرکاربری اراضی	تغییر کاربری اراضی زراعی به مسکونی تغییر کاربری مسکونی به تجاری تخریب جنگل‌ها تخریب پوشش گیاهی و جانوری فرسایش خاک افزیش قیمت زمین	تغییر کاربری اراضی زراعی به تجاری تخریب زمین‌های کشاورزی تخریب رودخانه‌ها کاهش محصولات باغی کاهش محصولات کشاورزی آلودگی زیست‌محیطی افزایش قیمت مسکن
رضایتمندی کالبدی	رضایتمندی از افزایش طبقات رضایتمندی بیمه مساکن رضایت از تغییرکالبد طبیعی روستا به مدرن سازی بهداشت و پاکیزگی روستا نور و روشنایی ایمنی ساختمان‌ها	فضایی برای نگهداری دام توجه به حریم معابر زیباسازی معابر مبلمان روستایی رضایتمندی از شبکه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی کیفیت ساختمان

شاخص	متغیرها	
	نوع مصالح	نوسازی مساکن
	فضاهای موردنیاز افراد خانواده	-امنیت و آرامش در فضای
	فرم و غالب مسکن با فعالیت	مسکونی
	روستاییان	منظر روستا
	متراژ و زیربنا	نوع معماری
	موقعیت قرارگیری ساختمان‌ها	

جدول ۲. تعداد خانوار و روستای موردمطالعه

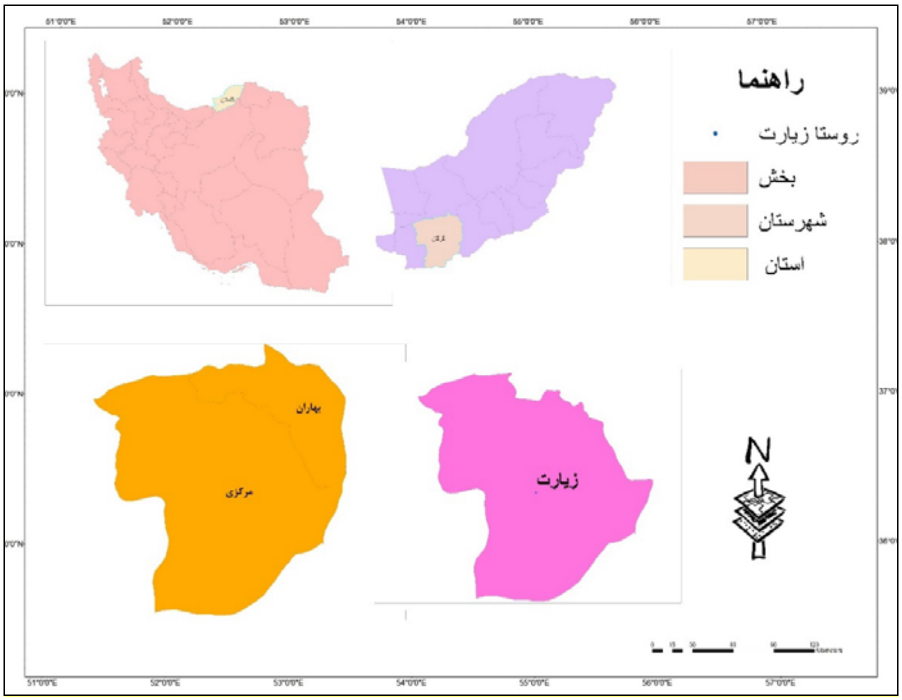
مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

شهرستان	روستا	خانوار	پرسشنامه
گرگان	زیارت	۷۳٤	۲۵۳

۳. ۱. محدودهٔ موردمطالعه

روستای زیارت یکی از روستاهای بخش مرکزی شهرستان گرگان است. این روستا در دهستان استراباد جنوبی قرار دارد که در جنوب شهرگرگان و در فاصله ۷ کیلومتری جنوب نهارخوران واقع شده است. روستای زیارت در قسمت انتهای ادامه جاده گرگان–نهارخوران و در بن بست ارتباطی قرار دارد. به لحاظ موقعیت مطلق جغرافیایی، این روستا در محدوده‌ای با مختصات بین ۳٦ درجه و ۲۸ دقیقه و ۳۸ ثانیه عرض شمالی و ٥٤ درجه و ۲۸ دقیقه و ۳۸ ثانیه طول شرقی قرار گرفته است. ارتفاع متوسط روستا از سطح دریا از ۸۰۰ تا ۱۳۰۰ متر متغیر است. براساس تقسیمات اداری و کشوری، این شهرستان از دو بخش (مرکزی و بهاران) و پنج دهستان تشکیل شده است. تعداد گردشگران در سال‌های اخیر ۵۰۰۰۰ نفر گزارش شده است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). آب و هوای روستای زیارت، معتدل و مرطوب است و این امر مهم‌ترین عامل رشد و توسعه گردشگری در این روستاست که گردشگری را در این منطقه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع اصلی توسعه اقتصادی مطرح کرده است. هر سال تعداد زیادی گردشگر به‌دلیل وجود اقلیم و جاذبه‌های فرهنگی (صنایع دستی،

آداب و رسوم، انواع غذاها و...) و جاذبه‌های طبیعی (آبشار و چشمه آبگرم و...) وارد روستای زیارت می‌شوند.



شکل ۱. موقعیت محدوده روستای موردمطالعه

ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

٤. مبانی نظری تحقیق

توسعه گردشگری روستایی به‌عنوان بخشی ارزشمند و رشدیابنده در زمینه رهیافت اقتصادی مطرح است و در زمینه سرمایه گذاری با توجه به دسترس بودن منابع و کم بودن قیمت‌ها و کوچک بودن طرح‌ها در مقایسه با دیگر طرح‌های گردشگری خطرها و هزینه‌های کمتری دارد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲). گردشگری روستایی که رشد سریع تقاضا برای آن از سال ۱۹٤۵ آغاز شد، شکلی از فعالیت اقتصادی گردشگری است که پیرامون شهرها و نقاط دارای شکل و بافت روستایی انجام می گیرد (شهابیان، ۱۳۸۳، ص. ۳۰). گردشگری روستایی

به همه فعالیت‌ها و خدماتی گفته می‌شود که کشاورزان و مردم و دولت‌ها برای تفریح و استراحت گردشگران و همچنین جذب آن ها در نواحی روستایی ارائه می کنند (رضوانی، ۱۳۸۷). برخی نیز گردشگری روستایی را نوعی فعالیت در مناطق تفریحی-تجاری در روستا می دانند که خدماتی را برای گردشگران عرضه می کنند (کامپبل[۶]، ۱۹۹۹، ص. ۱۲۰). توسعه گردشگری به زیرساخت‌های مناسب ازجمله توسعه شبکه‌های ارتباطی، آب، برق و... نیاز دارد؛ بنابرایم برنامه‌ریزی برای گردشگری موجب رشد و توسعه سکونتگاه‌های روستایی و منتفع شدن روستاییان از این زیرساخت می‌شود و علاوه بر اینکه زمینه‌های اشتغال پاره‌وقت و فصلی را فراهم می کند، می تواند موجب رونق تولید و فعالیت‌های اقتصادی در روستا و درنهایت، توسعه روستا نیز شود؛ به عبارت دیگر، با برنامه‌ریزی مناسب و منطبق با شرایط می توان از این راهبرد برای ثبات اقتصادی و جمعیتی روستاها استفاده کرد (کوساک[۷]، ۱۹۹۸). بدون شک عوامل متعددی در توسعه گردشگری نقش دارند که ارتباط و تعامل بین آن ها سبب توسعه گردشگری می شود، ولی سه عامل اصلی در توسعه گردشگری عبارت‌اند از: گردشگران، مردم منطقه و ویژگی‌های منطقه (الوانی و پیروزبخت، ۱۳۸۵، ص. ۱۳۸). مروری بر ادبیات برنامه‌ریزی گردشگری نشان می‌دهد، تاکنون چهار رویکرد عمده به برنامه‌ریزی بخش گردشگری وجود داشته است: نخست، دیدگاه رشدگرا که گردشگری را ابزاری برای بهبود شاخص های اقتصادی می داند؛ دوم، رویکرد فیزیکی-فضایی که گردشگری را پدیده‌ای فضایی و منبع مورداستفاده در ساماندهی فضاها می‌داند و مطالعه می کند؛ سوم، دیدگاه اجتماعی که گردشگری را برای شکوفایی بهبود شرایط زیستی جوامع مفید می داند؛ چهارم، رویکرد توسعه پایدار که گردشگری را به‌مثابه ابزاری توانمند در راستای اجرای سیاست‌های توسعه پایدار بررسی و تحلیل می‌کند و رویکرد جدیدی به شمار می‌رود (تولایی، ریاحی، افراخته و شهبانی، ۱۳۹۲، ص. ۱۰۵).

گردشگری روستایی را می توان گونه های مختلف گردشگری همراه با انواع فعالیت‌ها در عرصه های روستایی دانست که با توجه به نوع مدیریت و فعالیت پیامدهای مثبت و منفی را

6. Campbell
7. Kossack

در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی در نواحی روستایی بر جای گذارد. امروزه یکی از عوامل تأثیرگذار در تغییرات الگوی مسکن، توسعه فعالیت های گردشگری در عرصه‌های روستایی است که با ورود شهرنشینان به روستاها و ورود الگوهای شهری در روستا ازجمله ساخت خانه‌های مدرن، دگرگونی خانه‌های روستایی را که در راستای نیازهای متفاوت روستاییان ساخته می شد، در پی داشته است؛ به‌طوری‌که امروزه بیشتر خانه‌های روستایی علاوه‌بر توسعه ساخت‌وساز غیرمتعارف با جامعه روستایی و هزینه گزاف، فقط جنبه استراحتگاهی پیدا کرده‌اند و این شیوه ساخت‌وساز نه‌تنها با میزان درآمد بیشتر روستاییان همخوانی ندارد، بلکه از نظر کارکردهای اقتصادی نیز با فعالیت‌های آنان همخوانی ندارد. تحول پیوسته مسکن روستایی همچون هر پدیده دیگر روندی اجتناب‌ناپذیر دارد، اما در سال‌های اخیر این تحولات متناسب با ساختار فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی جوامع نبوده و اغلب متأثر از عوامل بیرونی بوده است؛ درنتیجه سکونتگاه‌های روستایی که مجموعه‌ای همگن و متشکل از هویت کالبدی خاص هر روستا بوده‌اند، متحول شده‌اند که این امر نیز دگرگونی در شیوه زیست و نظام تولیدی را به همراه داشته است (یعقوبی، قرشی میناآباد و مولایی هشتجین، ۱۳۹۵، ص. ۱۸۰). شاخص‌هایی را که می‌توانند با مسکن روستایی در ارزیابی تغییرات کالبدی نقش داشته باشند، می‌توان مواردی چون الگوی ساخت‌وسازها، الگوی مسکن، میزان بهسازی و مقاوم سازی مساکن، تراکم خانوارها و... ذکر کرد. شبکه معابر بخشی از بافت و کالبد روستاها به شمار می رود. واحدهای همسایگی، معابر و بافت فیزیکی سکونتگاه‌های روستایی، سیمای بومی خانه‌های روستایی و... بخشی از ویژگی‌های کالبدی روستاها در این بخش است. سهولت رفت و آمد و کیفیت معابر، نحوه دسترسی به معابر، تغییرات سلسله‌مراتب معابر و... در ارزیابی کالبدی معابر مؤثر است. همچنین در حوزه تغییرات کاربری اراضی، نحوه توزیع خدمات، شناخت بافت‌های تاریخی و فرهنگی، انتخاب مناسب برای توسعه روستاها، کیفیت دسترسی به خدمات و مکان‌یابی مناسب خدمات از شاخص‌های مهم برای ارزیابی هستند (عنابستانی و اکبری، ۱۳۹۱، ص. ۹۷). از دیگر اثرات کالبدی، اثر بر بخش کشاورزی است. هرمانس در مطالعاتش بر روستایی در کمبرلیس اسپانیا به این نتیجه رسید که بیشتر اراضی مدنظر بخش گردشگری نزدیک دریا و به لحاظ کشاورزی

فاقد ارزش بودند. درواقع، این فرصت کشاورزان را قادر کرد تا از درآمد یا عواید فروش زمین کم ارزش برای خرید زمین با کیفیت بالاتر و همچنین برای سرمایه‌گذاری در آبیاری و نهاده‌های اضافی کارآمد به‌منظور افزایش تولیدات کل کشاورزی استفاده کنند (هرمانس[۸]، ۱۹۸۱، ص. ۸).

٤. ۱. دیدگاه‌ها و نظریه‌های گردشگری

به‌طور کلی گردشگری در قالب نظریه‌های متفاوتی تبیین‌شدنی است.

٤. ۱. ۱. دیدگاه موافقان

این دیدگاه حمایتی به توسعه هرچه بیشتر تأسیسات و امکانات، جلب جهانگرد و گردشگر اهمیت می‌دهد و می‌کوشد مشکلات اقتصادی جامعه را کاهش دهد. در این دیدگاه، دولت نباید در امور اجرایی توسعه جهانگردی دخالت کند؛ بلکه نقش تصویب و اتخاذ سیاست و قوانین است که از توسعه گردشگری حمایت می‌کند. این دیدگاه در دهه ٦۰ میلادی در غرب طرفداران بسیاری داشت (موسوی، ویسیان، حمیدی و اکبری، ۱۳۹٤، ص. ۲۲).

٤. ۱. ۲. دیدگاه مخالفان

در مقابل نظریه‌های موافقان که توسعه گردشگری را امری مثبت می‌دانند، عده‌ای به آثار منفی گردشگری عقیده دارند. در این دیدگاه، گردشگری به فرهنگ‌زدایی و کالایی شدن فرهنگ، افزایش میزان جرایم و ناهنجاری‌ها و تنزل ارزش‌ها می‌انجامد. طرفداران این دیدگاه معتقدند که طرح‌ها و برنامه‌های گردشگری همه داشته‌های جامعه را در خدمت پول و درآمد ارزی قرار می‌دهد و این درآمد به بهای گزاف به دست می‌آید (امان‌پور، محمدی و ناصر، ۱۳۹۲، ص. ۲۰۷).

٤. ۱. ۳. دیدگاه توسعهٔ تطبیقی گردشگری

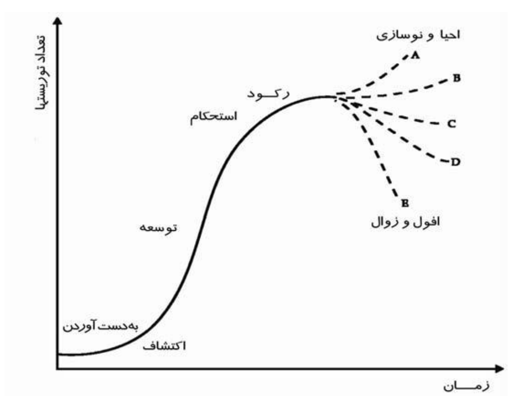
ایده این گروه، نتیجه مناظرات دو گروه مذکور است که با تلفیق بیانیه‌های موافق و مخالف نوعی توسعه گردشگری بر مبنای پاسخ‌گویی به ارزش‌های اقتصادی مردم، منابع مصنوعی و

8. Hermans

طبیعـی آن‌هـا پیشـنهاد کردنـد. گردشـگری شـهری و روسـتایی، همسـاز و کنتـرل‌پـذیر، زیست‌محیطی، فرهنگی و... گزینه‌های پیشنهادی آن‌هاست و بر استفاده منابع محلـی، سـهولت مدیریت، تعامل مهمان و میزبان و درنظرگرفتن منافع هر دو گروه تأکید دارند. این دیـدگاه در دهه ۸۰ میلادی مطرح شد و دولت‌ها کوشیدند با اتخاذ سیاست‌های مناسب گردشگری بـرای کشور خود نوعی سازگاری میان مصالح جمعی و توسعه گردشگری به کـار برنـد و بـه‌جـای محدودکردن، توسعه را با منافع ملی هماهنـگ کننـد (موسـوی، ویسـیان، حمیـدی و اکبـری، ۱۳۹٤، ص. ۲۲).

٤. ۲. روند توسعهٔ گردشگری (نظریهٔ چرخهٔ عمر باتلر)

چرخهٔ عمر باتلر شامل هفت مرحلهٔ اکتشاف، مشارکت، توسعه، تثبیت، رکود، نزول و احیا اسـت. براسـاس ایـن نظریـه، هـر نقطـه گردشـگری ابتـدا بـا تعـداد کـم گردشـگر و نبـود زیرساخت‌های مناسب مواجه است. سپس هم‌زمان با توسعهٔ زیرساخت‌ها و افزایش گردشـگر مواجه می‌شود، تا جایی که به‌علت اشباع، به مرحلهٔ رکود و نزول می‌رسد. سپس با اجرایـی و عملیاتی کردن برنامه‌های جدید و جایگزینی جاذبه‌های جدید، احیا می‌شود (وانـدانا، جـرج و دونالد[9]، ۲۰۰۹، ص. ٦٥).



شکل ۲. نمودار نظریه چرخه عمر باتلر

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

9. Wanda, George & Donald

همچنین براساس روند توسعه گردشگری، داکسی[10] شاخص رنجشی را تعریف کرده است که عبارت است از:

- خشنودی: حضور دیدارکنندگان مطلوب است و برنامه‌ریزی کمی وجود دارد؛
- بی‌تفاوتی: به دیدارکنندگان کم‌توجهی می‌شود و روابط، بیشتر حالت رسمی پیدا می‌کند؛
- رنجش: گردشگری به اشباع نزدیک می‌شود و مردم محلی درباره آن دچار تردید و بدگمانی شده‌اند؛
- خصومت: اصطلاح آزردگی و رنجش در اینجا کامل می‌شود و برنامه‌ریزی جنبه درمانی پیدا می‌کند، اما ترفیعات به‌منظور جبران شهرت رو به افول تفریحگاه، افزایش می‌یابد (میسون، ۱۳۸۷، ص. ۳۹).

۵. یافته‌های تحقیق

۵. ۱. مشخصات فردی پاسخگویان

در این تحقیق، ۲۵۳ از سرپرست خانوار روستایی ساکن در روستای زیارت پرسشگری شد که طبق نتایج، ۲٤۵ نفر از پاسخگویان مرد و ۸ نفر زن بودند. براساس وضعیت تأهل، ۲٤۳ نفر متأهل و ۱۰ نفر مجرد بودند. براساس سطح تحصیلات، ۱۵ نفر بی‌سواد، ۳۲ نفر ابتدایی، ٦۲ نفر دیپلم، ۱۲٤ نفر لیسانس، ۱۲ نفر فوق لیسانس و ۸ نفر فوق لیسانس و بالاتر بودند. طبق وضعیت سنی، در گروه‌های سنی ۳۲۰–۳۰ سال ۲۷ نفر، ۳۱–٤۰ سال ۷۵ نفر، ٤۱–۵۰ سال ۸۲ نفر، ۵۱ سال و بیشتر ٦۹ نفر بودند. براساس وضعیت شغلی، ۱٤ نفر بیکار، ۷۱ نفر کارمند، ۳۸ نفر کشاورزی و دامداری و ۱۱۱ نفر خدماتی بودند و ۱۹ نفر سایر مشاغل را داشتند. درآمد ۲ نفر کمتر کمتر از یک میلیون تومان، ۱۰۲ نفر ۱ تا ۳ میلیون، ۱۱۰ نفر ۳ تا ٦ میلیون، ۳۹ نفر بیشتر از ٦ میلیون تومان بود.

---

10. Doxey

۵. ۲. یافته‌های تحلیلی

۵. ۲. ۱. بررسی مقایسه میانگین بین توسعه گردشگری و افزایش ساخت وساز با آزمون فریدمن

از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای بررسی وضعیت نرمال بودن توزیع داده‌ها استفاده شد که این آزمون نشان داد، توریع داده‌ها نرمال بود. نتایج آزمون فریدمن (جدول ۳) درباره بررسی ارتباط معنادار بین توسعه گردشگری و شاخص افزایش ساخت‌وساز حاکی از آن است که گردشگری باعث گسترش تسهیلات و خدمات گردشگری و افزایش ساخت‌وسازهای خانه دوم در روستا به‌طور گسترده شده است که بیشترین میانگین رتبه‌ای به گسترش تسهیلات و خدمات گردشگری (۶/۱۰) و ساخت‌وساز خانه‌های دوم در روستای زیارت (۶/۰۶) اختصاص یافته است و کمترین میانگین رتبه‌ای برای متغیرهای بهبود معابر داخلی روستا (۲/۲۸)، گسترش امکانات و خدمات آموزشی روستا (۲/۳۲) و توسعه امکانات درمانی روستا (۲/۴۶) است که نشان می‌دهد، گردشگری بر توسعه مدارس و امکانات آموزشی در روستا تأثیر نداشته و همچنین اوضاع خدمات پزشکی و درمانی و معابر روستا با توسعه گردشگران تغییر نکرده است.

جدول ۳. مقایسه میانگین شاخص ساخت‌وساز با استفاده از آزمون فریدمن

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیر	میانگین رتبه‌ای	درجه آزادی	کای‌اسکوئر	مقدار معناداری
افزایش ساخت‌وساز خانه‌های دوم در روستا	۶/۰۶	۷	۱۱۱۹٫۸۷۶	۰/۰۰۰
گسترش زیرساخت اساسی روستا (جاده، امکانات ارتباطی)	۵/۶۱			
گسترش تسهیلات وخدمات گردشگری (هتل، رستوران و...)	۶/۱۰			
گسترش امکانات و خدمات آموزشی روستا	۲/۳۲			
توسعه امکانات درمانی روستا	۲/۴۶			
بهبود معابر داخلی روستا	۲/۲۸			
بهبود شبکه حمل و نقل	۵/۲۶			
افزایش مراکز مشاغل خدماتی	۵/۹۱			

جدول ٤. تحلیل همبستگی در شاخص ساخت‌وساز با استفاده از آزمون کای‌اسکوئر

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیر	ضریب کای‌اسکوئر	درجه آزادی	مقدار معناداری
افزایش ساخت‌وساز خانه‌های دوم	۷۵/۷۵۵	۲	۰/۰۰۰
گسترش زیرساخت اساسی روستا	۲۲٦/۰٦۷	۳	
گسترش تسهیلات وخدمات گردشگری (هتل، رستوران و...)	۲۰۷/٦۱۳	۲	
گسترش امکانات و خدمات آموزشی روستا	۱۱٤/۰٦۷	۳	
توسعه امکانات درمانی روستا	۱۳۵/۹۱۷	۳	
بهبود معابر داخلی روستا	۱۱۳/٦۸۸	۳	
بهبود شبکه حمل و نقل	۲۸۹/۱۹٤	٤	
افزایش مراکز مشاغل خدماتی	۱۲٤/٤۱۹	۲	

طبق نتایج جدول ٤، برای تحلیل همبستگی بین گردشگری و افزایش ساخت‌وساز از آزمون کای‌اسکوئر شده است. نتایج نشان‌دهنده تأثیر گردشگری تا سطح ۹۹ درصد بر افزایش ساخت‌وسازها در روستا موردمطالعه است. با حضور گردشگران در منطقه، شاهد افزایش ساخت وسازها و در نتیجه افزایش تعداد بنگاه‌های معاملات ملکی و مغازه‌های فروش مصالح ساختمانی بودیم. از طرفی با افزایش گردشگران در روستا اقامتگاه‌ها، رستوران، مغازه‌های خواروبارفروشی، نانوایی و درمجموع مراکز خدماتی زیاد شده است که باعث اشتغال‌زایی در سطح روستا شده و نوع اشتغال در سطح روستا از کشاورزی و دامداری به سمت مشاغل خدماتی سوق پیدا کرده است. همچنین به‌دلیل ساخت وسازها، تعداد کارگران ساختمانی در سطح روستا زیاد شده است. در نتیجه‌گیری کلی می‌توان گفت، بین گردشگری و شاخص ساخت‌وساز در سطح ۹۹ درصد رابطه معنادار وجود دارد. گردشگری در منطقه موردمطالعه باعث اشتغال شده است، اما نباید با کارکرد و کاربری‌های روستایی ناهماهنگ باشد و لازم است گردشگری فعالیتی مکمل در کنار کشاورزی باشد که این امر نیازمند برنامه‌ریزی و مشارکت روستاییان است.

جدول ٥. مقایسه نقش گردشگری بر شاخص ساخت‌وساز

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیر	ساخت‌وساز	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای
سیستم ارتباطی و مخابراتی	قبل از توسعه گردشگری	۱۷۱	٤۷	۳٥	–	–	۱/٤٦
	بعد از توسعه گردشگری	–	–	۱۷	۱۲٦	۱۱۰	٤/۳٦
فروشگاه‌های مصالح ساختمانی	قبل از توسعه گردشگری	۱٦٦	٦۸	۱۹	–	–	۱/٤۱
	بعد از توسعه گردشگری	–	–	۱	۱۱۰	۱٤۲	٤/٥٥
افزایش تعداد بنگاه‌ها	قبل از توسعه گردشگری	۷۸	۱۳۲	٤۳	–	–	۱/۸٦
	بعد از توسعه گردشگری	–	–	–	٥٦	۱۹۷	٤/۷۷
افزایش بازار محلی	قبل از توسعه گردشگری	۷٦	٥۲	۱۲٥	–	–	۲/۱۹
	بعد از توسعه گردشگری	–	–	۱۸	۲۳۳	۲	۳/۹۳
فروشگاه اغذیه	قبل از توسعه گردشگری	۱۲٦	۹٤	۳۳	–	–	۱/٦۳
	بعد از توسعه گردشگری	–	–	۱٥	–	۲۳۸	٤/۸۸
افزایش امکانات اقامتی و خانه دوم	قبل از توسعه گردشگری	۱۰۰	۱۱۹	۳٤	–	–	۱/۷۳
	بعد از توسعه گردشگری	–	–	–	–	۲٥۳	٥/۰۰
توسعه امکانات آموزشی (مدرسه، کتابخانه و...)	قبل از توسعه گردشگری	۱۷۰	۸۳	–	–	–	۱/۳۲
	بعد از توسعه گردشگری	۱٥۱	۱۰۲	–	–	–	۱/٤۰
توسعه امکانات بهداشتی و درمانی	قبل از توسعه گردشگری	۱۷۰	۸۳	–	–	–	۱/۳۲
	بعد از توسعه گردشگری	۱٤۹	۱۰٤	–	–	–	۱/٤۱
مراکز خدماتی و تفریحی	قبل از توسعه گردشگری	۱۰۷	۱۲۷	۱۹	–	–	۱/٦٥
	بعد از توسعه گردشگری	–	–	۱٥	٥٥	۱۸۳	٤/٦٦

جدول ٦. بررسی مقایسه میانگین شاخص ساخت‌وساز با استفاده از آزمون ویلکاکسون

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیر	آماره ویلکاکسون	مقدار معناداری	تأیید	رد
سیستم ارتباطی و مخابراتی	-۱٤/۱۹٤	۰/۰۰۰	❊	–
فروشگاه‌های مصالح ساختمانی	-۱٤/٤٤۸	۰/۰۰۰	❊	–
افزایش تعداد بنگاه‌ها	-۱٤/۰۲۲	۰/۰۰۰	❊	–
افزایش بازار محلی	-۱۳/٥۱۹	۰/۰۰۰	❊	–
فروشگاه اغذیه	-۱٤/۰٥۲	۰/۰۰۰	❊	–
افزایش امکانات اقامتی و خانه دوم	-۱٤/۰۸٦	۰/۰۰۰	❊	–
توسعه امکانات بهداشتی و درمانی	-٤/٥۸۳	۰/۰۰۰	❊	–

متغیر	آماره ویلکاکسون	مقدار معناداری	تأیید	رد
مراکز خدماتی و تفریحی	-۱۳/۳۵۷	۰/۰۰۰	*	-
توسعه امکانات آموزشی (مدرسه، کتابخانه و...)	-٤/۳۵۹	۰/۰۰۰	*	-

با توجه به میانگین رتبه ای میزان تأثیرگذاری نقش گردشگری بر شاخص ساخت وساز قبل و بعد از گسترش ساخت‌وساز (جدول ۵)، بیشترین تأثیرگذاری متعلق به متغیرهای افزایش امکانات اقامتی و خانه دوم (۵/۰۰)، فروشگاه اغذیه (٤/۸۸)، افزایش تعداد بنگاه‌ها (٤/۷۷)، فروشگاه‌های مصالح ساختمانی (٤/۵۵) و سیستم ارتباطی و مخابراتی (٤/۳٦) بعد از گسترش گردشگری و کمترین تأثیرگذاری متعلق به متغیرهای توسعه امکانات آموزشی (۱/۳۲) و توسعه امکانات بهداشتی ودرمانی (۱/۳۲) قبل از گسترش گردشگری است. در روستای موردمطالعه، بعد از ورود گردشگران ساخت خانه های دوم و ویلا افزایش پیدا کرد که باعث افزایش تعداد بنگاه‌های ملکی شده است؛ البته افزایش ساخت‌وسازها باعث مشاهده افزایش تعداد فروشگاه‌های مصالح ساختمانی در منطقه موردمطالعه شده است. تفاوت چندانی در توسعه امکانات آموزشی و بهداشتی قبل و بعد از گسترش ساخت‌وساز در روستای زیارت مشاهده نمی‌شود. برای مقایسه تأثیر مستقیم و غیر مستقیم بین توسعه گردشگری و افزایش ساخت‌وسازها قبل و بعد از توسعه گردشگری، از آزمون ویلکاکسون استفاده شده است (جدول ٦). آماره ویلکاکسون و سطح معناداری بسیار قوی نشان می‌دهد، در متغیرهای سیستم ارتباطی و مخابراتی (-۱٤/۱۹٤)، فروشگاه های مصالح ساختمانی (۱٤/٤٤۸)، افزایش تعداد بنگاه‌ها (-۱٤/۰۲۲)، افزایش امکانات اقامتی و خانه دوم (-۱٤/۰۸٦)، فروشگاه اغذیه (-۱٤/۰۵۲)، مراکز خدماتی و تفریحی (-۱۳/۳۵۷)، افزایش بازار محلی (-۱۳/۵۱۹)، توسعه امکانات آموزشی (-٤/۳۵۹) و توسعه امکانات بهداشتی و درمانی (-٤/۵۸۳) بعد از گسترش ساخت‌وسازها در روستای زیارت در سطح اطمینان ۹۹ درصد ارتباط وجود دارد. نتایج بیانگر آن است که گردشگری باعث افزایش امکانات اقامتی و خانه دوم و افزایش تعداد بنگاه‌ها، فروشگاه های مصالح ساختمانی، سیستم ارتباطی و مخابراتی و مراکز خدماتی و تفریحی شده است و ازآنجاکه نبود نظارت و کنترل مسئولان و دستگاه‌های متولی بر خرید و فروش املاک

و مستغلات می تواند باعث تخریب و نـابودی روسـتا شـود، توجـه بـیش از پـیش مـدیران و دستگاه‌های نظارتی ضروری است.

۵. ۲. ۲. بررسی مقایسه میانگین بین توسعه گردشگری و تغییر کاربری اراضی

در این قسمت از تحقیق، نتایج آزمون فریدمن به‌منظور وجود ارتباط معنـادار بـین توسـعه گردشگری و شاخص تغییر کاربری اراضی ارائه می‌شـود. براسـاس نتـایج آزمـون، متغیرهـای تغییر کاربری اراضی زراعی بـه مسـکونی (۹/۹٤)، تخریـب زمـین‌هـای کشـاورزی (۹/۵۸) و افزایش قیمت زمین (۹/۳٤) بیشترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌انـد. در روسـتا با توسعه گردشگری شاهد افزایش قیمت زمین هستیم که این امر باعث تغییر کاربری اراضـی و تخریب زمین‌های کشـاورزی شـده اسـت؛ بـر ایـن اسـاس مـی‌تـوان نتیجـه گرفـت، بـین شاخص‌های بررسی‌شده تفاوت معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد. علت آن را در نبـود نظارت کافی و نداشتن برنامه برای ساخت‌وسازها باید جست‌وجو کرد.

جدول ۷. بررسی مقایسه میانگین شاخص تغییرات کاربری اراضی با استفاده از آزمون فریدمن

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیر	میانگین رتبه‌ای	درجه آزادی	کای‌اسکوئر	مقدار معناداری
تغییر کاربری اراضی زراعی به مسکونی	۹/۹٤	۱۲	۹۹۵/۰۷۰	۰/۰۰۰**
تغییر کاربری اراضی زراعی به تجاری	٤/۲۷			
تغییر کاربری مسکونی به تجاری	۳/٤۸			
تخریب زمین‌های کشاورزی	۹/۵۸			
تخریب جنگل‌ها	٦/۳۳			
تخریب پوشش گیاهی و جانوری	۵/۰٤			
تخریب رودخانه	۵/۹۸			
کاهش محصولات کشاورزی	۸/۸۱			
کاهش محصولات باغی	۵/۵۳			
آلودگی‌های زیست‌محیطی (زباله)	۷/۲۱			
فرسایش خاک	۷/۷۲			
افزایش قیمت زمین	۹/۳٤			
افزایش قیمت مسکن	۷/٦۷			

برای بررسی ارتباط بین نقش توسعه گردشگری و شاخص تغییر کاربری اراضی، از ضریب همبستگی فای کرامر استفاده شده است (جدول ۸). نتایج نشان داد، گردشگری با متغیرهای شاخص تغییرات کاربری اراضی ارتباط معناداری در سطح ۹۹ درصد دارد. با ورود گردشگران به روستا که به دلایلی ازجمله تفریح، دورشدن از دغدغه‌های شهری و عده‌ای هم بعد از بازنشستگی به این منطقه آمده‌اند و با توجه به فضاهای بکر و موجود در روستا، زمینه را برای تغییر کاربری اراضی و ساخت‌وساز ویلا فراهم می‌کنند. گردشگری در روستا باعث شده است مقدار درخور توجهی از اراضی اطراف روستا که قابلیت کشاورزی داشته، تغییر کاربری یافته و به واحد مسکونی تبدیل شده است. افزایش قیمت زمین این روند را سرعت بخشیده است؛ به‌طوری‌که روستاییان زمین‌های خود را فروخته‌اند و این امر باعث کاهش اراضی زیرکشت محصولات کشاورزی و از بین رفتن بخش کشاورزی شده است. همچنین رشد سکونتگاه ها در روستای زیارت، اراضی جنگلی و کشاورزی را به سمت شهری شدن سوق داده است و نزدیک بودن به شهر گرگان از دیگر عوامل مؤثر بر توسعه ویلاسازی در روستاست. همان‌طورکه نتایج نشان می‌دهد، متغیرهای تغییر کاربری اراضی رابطه معناداری در سطح ۹۹ درصد نشان می‌دهد که بهبود این متغیرها باعث افزایش پایداری محیط می‌شود و با بهبود دادن می‌توان نتایج بسیار رضایت بخش در میزان پایداری محیط کسب کرد.

جدول ۸. آزمون تحلیل همبستگی بین گردشگری و تغییرات کاربری اراضی با استفاده از آزمون فای

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیر وابسته	متغیر مستقل	فای (کرامر)	مقدار معناداری	تأیید	رد
تغییر کاربری اراضی زراعی به مسکونی	گردشگری	۰/۲۲۰	۰/۰۰۰	*	–
تغییر کاربری اراضی زراعی به تجاری		۰/۳۶۷	۰/۰۰۰	*	–
تغییر کاربری مسکونی به تجاری		۰/۳۶۴	۰/۰۰۰	*	–
تخریب زمین‌های کشاورزی		۰/۳۹۵	۰/۰۰۰	*	–
تخریب جنگل‌ها		۰/۸۶۵	۰/۰۰۰	*	–
تخریب پوشش گیاهی و جانوری		۰/۴۴۰	۰/۰۰۰	*	–
تخریب رودخانه		۰/۲۹۳	۰/۰۰۰	*	–
کاهش محصولات کشاورزی		۰/۲۴۷	۰/۰۰۱	*	–

متغیر وابسته	متغیر مستقل	فای (کرامر)	مقدار معناداری	تأیید	رد
کاهش محصولات باغی		۰/۲۱۳	۰/۰۰۹	*	-
آلودگی‌های زیست‌محیطی (زباله)		۰/۲٤۵	۰/۰۰٤	*	-
فرسایش خاک		۰/۲۲۷	۰/۰۰۷	*	-
افزایش قیمت زمین		۰/۲۵۳	۰/۰۰۰	*	-
افزایش قیمت مسکن		۰/۲۱۷	۰/۰۰۸	*	-

۵. ۲. ۳. بررسی ارتباط بین توسعه گردشگری و رضایتمندی کالبدی با آزمون کای‌اسکوئر

در این قسمت برای بررسی رابطه بین گردشگری و متغیرهای رضایتمندی کالبدی از آزمون کای‌اسکوئر استفاده شده است (جدول ۹). نتایج نشان‌دهنده ارتباط بین متغیرها در سطح ۹۹ درصد اطمینان است. ورود گردشگران به روستا زمینه‌ساز تغییرات در کالبد روستا شده است. در این تغییرات به داشتن مکانی برای نگهداری از دام روستاییان توجه نشده است که این امر باعث محدودشدن دام در روستا می‌شود. در ساختمان‌های جدید از مصالح نو و محکم استفاده شده است که از نظر کیفیت در برابر رطوبت و بارندگی مقاوم هستند، ولی با بافت روستا مغایرت دارد که همین موضوع باعث نارضایتی ساکنان روستا شده است. در نتیجه‌گیری کلی می‌توان گفت، توسعه گردشگری با شاخص رضایتمندی کالبدی موردمطالعه در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنادار دارد.

جدول ۹. تحلیل همبستگی بین گردشگری و رضایتمندی کالبدی با استفاده از آزمون کای‌اسکوئر

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیر	کای‌اسکوئر	درجه آزادی	مقدار معناداری
رضایتمندی از افزایش طبقات	۳	۲۱۰/٦۳٦	۰/۰۰۰**
رضایتمندی از شبکه دفع فاضلاب و آب سطحی	۳	٤۸/۸٦٦	
رضایتمندی بیمه مساکن	۳	۵۲/۸۸۱	
رضایت از تغییرکالبد طبیعی به مدرن‌سازی	۲	۳٤/۰٦۳	
فضایی برای نگهداری دام	۲	۸٤/۰۵۵	
توجه به حریم معابر	۲	۱٦/۹۸۸	
زیباسازی معابر	۳	۲۹/۸۹۳	

متغیر	کای‌اسکوئر	درجه آزادی	مقدار معناداری
مبلمان روستایی	۳	۳۱۷/۰۰۸	
کیفیت ساختمان‌ها	۲	۲۳۸/۰۱٦	
نوسازی مساکن	۲	۸۸/۰٤۰	

جدول ۱۰. مقایسه میانگین توسعه گردشگری و رضایتمندی کالبدی با استفاده از آزمون فریدمن

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیر	میانگین رتبه‌ای	درجه آزادی	کای‌اسکوئر	مقدار معناداری
رضایتمندی از افزایش طبقات	۳ /۵۳	۹	۷۸۱/۵۸۸	۰/۰۰۰**
رضایتمندی از شبکه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی	٦/۸٦			
رضایتمندی بیمه مساکن	٥/٤٥			
رضایت از تغییرکالبد طبیعی به مدرن‌سازی	۳/۹۰			
فضایی برای نگهداری دام	۳/۳۱			
توجه به حریم معابر	٥/۱٦			
زیباسازی معابر	٦/۰٤			
مبلمان روستایی	۷/۱۰			
کیفیت ساختمان‌ها	۷/۷۲			
نوسازی مساکن	٥/۹۳			

نتایج آزمون فریدمن (جدول ۱۰) برای بررسی شاخص رضـایتمندی کالبـدی در روسـتای زیارت، حاکی از آن اسـت کـه بـا ورود گردشـگران و گسـترش گردشـگری، متغیـر کیفیـت ساختمان‌ها (۷/۷۲) و مبلمان روستایی (۷/۱۰) دارای بیشـترین میـانگین رتبـه‌ای هسـتند و از طرف دیگر، فضا برای نگهداری دام (۳/۳۱) و رضایتمندی از افزایش طبقات (۳/۵۳) کمتـرین میانگین رتبه‌ای را دارند که در ساخت‌وساز به آن‌ها بی‌تـوجهی شـده اسـت؛ بـر ایـن اسـاس می‌توان گفت، بین شاخص‌های بررسی‌شده تفاوت معناداری در سطح ۹۹ درصد وجـود دارد؛ ازاین‌رو می‌توان اذعان داشت که برای توسعه مطلوب گردشگری در کالبد روستا، برنامه‌ریـزی برای روستا ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

جدول ۱۱. مقایسه تأثیرگذاری توسعه گردشگری و رضایتمندی کالبدی با استفاده از آزمون مک‌نمار

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

متغیر	فراوانی				آماره	مقدار معناداری
	قبل از گردشگری	توسعه	بعد از گردشگری	توسعه		
	موافقم	مخالفم	موافقم	مخالفم		
امنیت و آرامش در فضای مسکونی	۲۵۳	–	۳۰	۲۲۳	۲۲۱/۰۰٤	۰/۰۰۰
بهداشت و پاکیزگی روستا	۲٤۳	۱۰	۵۱	۲۰۲	٦/۸۷۰	۰/۰۰۰
نورو روشنایی	۲۳۷	۱٦	٦۲	۱۹۱	۱٦۵/٤٤۳	۰/۰۰۰
ایمنی ساختمان‌ها	۲۳٤	۱۹	۱۳	۲٤۰	۲۱۹/۰۰۵	۰/۰۰۰
نوع مصالح	۲۵۳	–	۲۸	۲۲۵	۲٦/۰۳٦	۰/۰۰۰
فضاهای موردنیاز افراد خانواده	۲٤۰	۱۳	۸	۲٤۵	۲۳۰/۰۰٤	۰/۰۰۰
فرم و غالب مسکن با فعالیت روستاییان	۲٤۵	۸	۳۱	۲۲۲	۲۲۰/۰۰۵	۰/۰۰۰
متراژ و زیربنا	۲۳٦	۱۷	۳۲	۲۲۱	۲۰۲/۰۰۰	۰/۰۰۰
موقعیت قرارگیری ساختمان‌ها	۲۵۳	–	۲۸	۲۲۵	۲۲۳/۰۰۰	۰/۰۰۰
نوع معماری	۲۵۳	–	۹	۲٤٤	۲٤۲/۰۰٤	۰/۰۰۰
منظر روستا	۲۳۸	۱۵	۲۰	۲۳۳	۱۸۹/۸۷۵	۰/۰۰۰

همان‌طورکه نتایج جدول ۱۱ نشان می‌دهد، برای مقایسه و تأثیر متغیرهای رضـایتمندی در دو بازه زمانی قبل و بعد از توسعه گردشگری در روستای زیارت، از آزمون مک‌نمـار اسـتفاده شده است. براساس نتایج این آزمون، بین متغیرهای رضایتمندی در دو بازه زمانی قبـل و بعـد از توسعه گردشگری تفاوت معنادار تا سـطح ۹۹ درصـد وجـود دارد. توسـعه گردشـگری در روستا شلوغی و تردد افراد غیربومی و آلودگی‌های زیست‌محیطی را بـه دنبـال داشـته اسـت؛ بنابراین می‌توان گفت، توسعه گردشگری باعث ایجاد ساختمان‌های جدید بـا مصـالح محکـم می‌شود، اما با مصالح بومی روستا ناهماهنگ است و در صورت وقوع مخاطرات طبیعی ماننـد زلزله و سیل خسارات بسیاری به روستا وارد می‌کند. معمـاری بـومی دارای سـاختار سـبک و منطبق بر شرایط محیطی و ضدزلزله است، اما در ساخت‌وسازهای جدید به این مـوارد توجـه نشده و علاوه بر این، چهره متفاوتی به روستا داده است. فرم و معماری ساختمان‌های جدیـد

به‌گونه‌ای طراحی شده که به فضاهایی توجه نشده است که یک خانواده روستایی بـه آن نیـاز دارد و با فعالیـت‌هـای روسـتاییان سـازگار باشـد؛ ماننـد فضـایی بـرای نگهـداری دام، انبـار محصولات کشاورزی. نوع مصالح و معماری به‌کاررفتـه بـا بافـت روسـتا ناهماهنـگ اسـت؛ ازاین‌رو اهتمام همه مدیران محلی و مشارکت روستاییان در راستای ساماندهی مطلـوب کالبـد روستا به‌منظور ایجاد محیط‌زیست سالم روستایی، ضروری است.

٦. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

قرارگیری روستای زیارت در منطقه‌ای خوش آب و هوا باعث شده است تا گردشگری در این منطقه گسترش یابد. موقعیت منطقه توجه بیش از پیش مسئولان و برنامـه ریـزان را طلـب می‌کند. نقش گردشگری در تحولات کالبدی روسـتای موردمطالعـه باعـث افـزایش بـی‌رویـه خانه‌های دوم و ویلا و تغییر کاربری اراضی زراعی به مسکونی، افزایش قیمت زمـین، کـاهش محصولات کشاورزی و گرایش به چند طبقه‌سازی شده است که خانقاهی و همکاران (۱۳۹۹) و رحمانی فضلی و همکاران (۱۳۹۸) و قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقات خود نیز به این نتیجه رسیده‌اند. گردشگری نقش زیـادی در بـورس‌بـازی زمـین و افـزایش قیمـت مسکن، کاهش محصولات کشاورزی و تغییر کاربری اراضی و از طرفی ایجاد مشاغل جدید و خدماتی در روستا دارد. گئو و سان (۲۰۱٦) در تحقیقی درباره برنامه‌ریزی توسعه و مـدیریت گردشگری در روستا باستانی دنگجیان در چین گزارش کردند، گردشگری در روستاهای چین سبب بهبـود وضـعیت اقتصـادی و اجتمـاعی مـردم محلـی شـده، ولـی درمقابـل، مشـکلات زیست‌محیطی را افزایش داده است. همچنین دانگ و همکاران (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای با عنـوان «اثر توسعه گردشـگری بـر تغییـر پوشـش اراضـی در نـواحی لاگـا از کشـور چـین» توسـعه گردشگری را باعث تغییر کاربری اراضی این منطقه دانسته‌اند که در نتیجه آن، مساحت اراضی زراعی و باغی به‌طور سالانه کاهش یافته و مساحت اراضی مسکونی افزایش داشته است، امـا با نتایج تحقیق اکچ و همکاران (۲۰۱۲) مبنی بـر اینکـه گردشـگری بـه توسـعه کشـاورزی و تجارات در توسعه روستایی منجر شده و مکملـی بـرای فعالیـت‌هـای اقتصـادی-اجتمـاعی و

کاهش مهاجرت در منطقه موردمطالعه شده است، منطبق نیست؛ زیرا پژوهش نشان داد، توسعه گردشگری باعث توسعه کشاورزی نشده، بلکه آن را تضعیف کرده است.

نتایج آزمون های کای اسکوئر، فریدمن و ویل کاکسون نشان داد، بین توسعه گردشگری و افزایش ساخت وسازها ارتباط وجود دارد. با ورود شهرنشینان به روستا، تقاضا برای مسکن افزایش می یابد و به تبع آن، قیمت زمین رشد پیدا می کند؛ درنتیجه تمایل روستاییان به فروش زمین‌های کشاورزی زیاد می‌شود، تبدیل زمین‌های کشاورزی به خانه‌های دوم باعث تغییر چهره روستا و آسیب های محیطی می شود، تراکم و فشار جمعیت و ساخت‌وساز غیراصولی و بدون توجه به توان و ظرفیت‌های محیطی زمینه‌ای برای آسیب رساندن به روستا فراهم می‌کند و سبب بورس‌بازی زمین و زمین‌خواری می‌شود. اگرچه افزایش مشاغل خدماتی در سطح روستا اشتغال‌زایی می‌کند، نتیجه‌اش نابودی نظام تولیدی می‌شود که لازمه این امر مدیریت و برنامه‌ریزی گردشگری در نواحی روستایی است.

برای بررسی رابطه بین توسعه گردشگری و تغییر کاربری اراضی از آزمون‌های فریدمن و فای‌کرامر استفاده شد که براساس نتایج، ارتباط معنادار تا سطح ۹۹ درصد تأیید شد. با توسعه گردشگری در روستای موردمطالعه، ناهماهنگی در یکپارچگی جنگل و زمین های کشاورزی به‌واسطهٔ ایجاد ویلاها، راه‌ها و تأسیسات زیربنایی اعم از مسکونی و گردشگری و همین‌طور تخریب پوشش گیاهی و جانوری و تخریب رودخانه ها، افزایش قیمت زمین و تغییر کاربری اراضی ایجاد می‌شود؛ درنتیجه محصولات کشاورزی و باغی کاهش می‌یابد و الگوی شهری بر روستا حاکم می‌شود. تخریب چشم‌اندازهای روستا و تغییر کاربری اراضی کشاورزی از پیامدهای منفی توسعه گردشگری به شمار می‌رود.

نتایج آزمون‌های فریدمن، کای‌اسکوئر و مک‌نمار نشان داد، بین توسعه گردشگری و رضایتمندی رابطه وجود دارد. ساخت‌وساز هایی که بعد از توسعه گردشگری در روستا رواج پیدا کرده ایت، به‌دلیل الگوبرداری از فرهگ غیربومی و توجه نکردن به بافت و معماری روستا الگوی مسکن را تغییر داده و آشفتگی بصری ایجاد کرده است. این روند بدون برنامه‌ریزی به شرایط و توان محیطی روستا و فضاهایی که موردنیاز فعالیت و زیست روستاییان باشد، توجهی نداشته و سبب نارضایتی ساکنان روستاییان است.

براساس یافته‌های پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- حمایت کامل دولت از بخش کشاورزی، به‌طوری‌که انجام فعالیت در این بخش باعث توجیه اقتصادی مناسب برای کشاورزان شود تا با وجود مشکلات متعدد مالی در خانواده و وجود متقاضیان خرید زمین به قیمت زیاد، به فروش اراضی کشاورزی خود مجبور نشوند؛ این موضوع از اهمیت خاصی برخوردار است؛
- نظارت دقیق بر فعالیت‌های بنگاه مشاوران املاک که حلقه اصلی ارتباط فروشندگان و خریداران اراضی کشاورزی و عاملان اصلی تفکیک اراضی کشاورزی و ساخت‌وسازهای غیرمجاز از سوی سازمان صنعت، معدن و تجارت است؛
- برنامه مناسب در راستای ساماندهی خانه‌های دوم با رعایت توان نواحی روستایی و همچنین حفظ کاربری اراضی کشاورزی و منابع طبیعی تدوین شود؛
- مقررات خاص برای مکان‌یابی خدمات گردشگری و راهنمایی برای طرح‌های روستایی تدوین شود؛
- بین روستاییان در زمینه نگهداشت و حفظ اراضی کشاورزی و باغی فرهنگ‌سازی شود.

کتابنامه

۱. امان‌پور، س.، محمدی، ا.، و ناصر، م. (۱۳۹۲). پهنه‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان از لحاظ شاخص گردشگری با مدل تاپسیس. *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، *۵*(۲)، ۲۲۱–۲۰۱.

۲. بدری، ع.، اکبریان رونیزی، س.، و قصابی، م. (۱۳۹۲). نقش مدیریت محلی در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی :شهرستان آران و بیدگل). *پژوهش‌های روستایی*، *٤*(۲)، ۲٤۹–۲۷٦.

۳. پاپلی یزدی، م.، و سقایی، م. (۱۳۹۲). *گردشگری (ماهیت و مفاهیم)* (چاپ هشتم). تهران: سمت.

٤. تفلر، د. ج.، و شارپلی، ر. (۱۳۹۱). *برنامه‌ریزی توسعه گردشگری در کشورهای در حال توسعه* (ح. ضرغام، ز. نکویی، ن. عباسپور، و م. شجاعی، مترجمان). تهران: مهکامه.

۵. تولایی، س.، ریاحی، و.، افراخته، ح.، و شعبانی، ا. (۱۳۹۲). بررسی توانمندی‌ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی در بخش کهک استان قم. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ٤٥*(٤)، ۱۰۳–۱۱۸.

٦. جعفری، ح.، و حاتمی شاه خالی، م. (۱۳۹۵). نقش گردشگری در تحولات کالبدی کارکردی سکونتگاههای روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان لاهیجان). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ٦(۲۳)، ۱۹۱–۲۰۰.

۷. حاتمی خانقاهی، ت.، وزیری، و.، تقی‌زاده هیر، م. (۱۳۹۹). بررسی آثار کالبدی شکل گیری خانه‌های دوم بر منطقه گردشگری سرعین از دیدگاه ذی‌نفعان. *معماری و شهرسازی آرمان‌شهر*، (۳۰)، ۳۱–٤۲.

۸. حاجی نژاد، ع.، پایدار، ا، باقری، ف.، و عبدی، ن. (۱۳۹٤)، تدوین برنامه راهبردی توسعه گردشگری روستایی در ایران. *فصلنامه سیاست‌های راهبرد و کلان، ۲*(۸)، ۱۱۱–۱۳۵.

۹. خاتون‌آبادی، ا،. و راست‌قلم، م. (۱۳۹۰). سنجش ارکان چهارگانه گردشگری روستایی با استفاده از تکنیک SOWT (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری). *نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، ۲۵*، ۳۳۰–۳۳۸

۱۰. رحمانی فضلی، ع.، سجادی، ژ.، و صدیقی، ص. (۱۳۹۸). نقش گردشگری خانه‌های دوم در تشدید فرایند کالایی‌شدن فضا (مطالعه موردی: عرصه‌های روستایی شهرستان محمودآباد). *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۷*(۲۷)، ٥٦–۸۲.

۱۱. رضوانی، م. ر. (۱۳۸۷). *توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار* (چاپ اول). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۱۲. شهابیان، پ. (۱۳۸۳). گردشگری روستایی. *فصلنامه ساخت شهر، ۱*(۱)، ۲۸–۳۳.

۱۳. عنابستانی، ع.، و اکبری، ح. (۱۳۹۱). ارزیابی طرح‌های هادی و نقش آن در توسعه کالبدی روستا از دیدگاه روستائیان (مطالعه موردی شهرستان جهرم). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ٤٤*(٤)، ۹۳–۱۱۰.

١٤. قادری، ا. (۱۳۸۲). *نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی پایدار (مطالعه موردی: دهستان رودبار قصران شمیرانات)* (رساله دکتری). دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۱۵. قدیری معصوم، م.، مطیعی لنگرودی، س. ح.، و مهرپویا، ح. (۱۳۹۲). تبیین اثرات کالبدی گردشگری برنواحی روستایی مورد پژوهش: دهستان بیرون بشم –بخش کلاردشت. *برنامه ریزی و توسعه گردشگری*، ۲(۵)، ۳۳-۴۹.

۱۶. محلاتی، ص. (۱۳۸۰). *درآمدی بر جهانگردی*. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

۱۷. موسوی، م.، ویسیان، م.، محمدی حمیدی، س.، و اکبری، م. (۱۳۹۴). پژوهشی در بررسی و اولویت‌بندی توان‌ها و زیرساخت‌های توسعه گردشگری با روش تصمیم‌گیری چندمعیاره (موردمطالعه: شهرستان‌های استان کردستان). *فصلنامه گردشگری شهری*، ۲(۱)، ۱۷-۳۱

۱۸. میسون، پ. (۱۳۸۷). *گردشگری اثرات و برنامه‌ریزی و مدیریت* (ر. میرزایی، و پ. مرادیان، مترجمان). تهران: انتشارات ترمه.

۱۹. نظریان، ا.، زال‌نژاد، ک.، و میرزانژاد، ر. (۱۳۹۴). تحلیل اثرات گردشگری بر روند توسعه روستاشهرها (مطالعه موردی: سرعین). *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۴(۳)، ۱۳۷-۱۵۲.

۲۰. الوانی، م.، و پیروزبخت، م. (۱۳۸۵). *فرایند مدیریت جهانگردی*. تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

۲۱. یعقوبی، م.، قرشی میناآباد، م.، و مولایی هشجین، ن. (۱۳۹۵). بررسی نقش گردشگری برتغییر الگوی مسکن در نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان رضوانشهر). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۶(۲۴)، ۱۷۹-۱۸۸.

22. Campbell, L. M. (1999). *Ecotourism in rural developing communities*. Canada: University of Western Ontario.
23. Dong, R., Yu, L., & Liu, G. (2008). Impact of tourism development on land-cover change in a matriarchal community in the Lugu Lake area. International *Journal of Sustainable Development & World Ecology, 15*, 28–35.
24. George, W., Mair, H., & Reid, D. G. (2009). *Rural tourism development: Localism and cultural change*. Bristol, UK: Channel View Publications.
25. Guo, Z., & Sun, L. (2016). The planning development and management of tourism: The case of Dangjian ancient village in China. *Tourism Management*, *56*, 52-62.
26. Hermans, D. (1981). The encountering of agriculture and tourism: A Catalan case. *Annals of Tourism Research*, *8*(1), 462-479.
27. Holden, A., (2016). *Environment and tourism*. London: Routledge.
28. Ionela, G. P., Constantin, B. M. & Dogaru, L. D. (2015). Advantages and limits for tourism development in rural area (Case study Ampoi and Mureş valleys). *Procedia Economics and Finance*, *32*, 1050-1059.

29. Kossack, M. (1998). Case study: Integral development of rural areas, tourism and village renovation, Trebnje, Slovenia. *Tourism Management*, *19*(1), 81-86.
30. Lanea, B. (1994). What is rural tourism? In B. Bramwell., & B. Lane (Eds.), *Rural tourism and sustainable rural development.* Clevedon: Channel view publication.
31. Okech, R., Haghiri, M., & George, B. (2012). Rural tourism as a sustainable development alternative: An analysis with special reference to Luanda, Kenya. *Special Issue: Sustainability, Tourism & Environment in the Shift of a Millennium: A Peripheral View*, *6*(3), 36-54.